

УДК 37.032

Н. В. КАЛАШНИК

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Висвітлено наукові підходи у визначенні критеріїв, показників і рівнів сформованості міжкультурної комунікативної компетентності іноземних студентів – майбутніх лікарів. Проаналізовано таку компетентність медиків-іноземців в умовах сучасної університетської освіти. Представлено діагностичну модель визначення і моніторингу рівня розвитку міжкультурної комунікативної компетентності студентів-іноземців.

Ключові слова: міжкультурна комунікативна компетентність, критерії, показники та рівні сформованості компетентності, майбутній лікар, студент-іноземець.

Н. В. КАЛАШНИК

КРИТЕРИИ, ПОКАЗАТЕЛИ И УРОВНИ ФОРМИРОВАНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ-МЕДИКОВ

Освещены научные подходы в определении критериев, показателей и уровней межкультурной коммуникативной компетентности иностранных студентов – будущих врачей. Проанализирована эта компетентность медиков-иностранцев в условиях современного университетского образования. Представлена диагностическая модель определения и мониторинга уровня развития межкультурной коммуникативной компетентности студентов-иностранцев.

Ключевые слова: межкультурная коммуникативная компетентность, критерии, показатели и уровни формирования компетентности, будущий врач, студент-иностранец.

N. V. KALASHNIK

CRITERIA, INDICES AND LEVELS OF FUTURE DOCTORS' (FOREIGNERS') CROSS-CULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCY FORMATION

The article deals with different approaches towards the determinations of the criteria, indices of multicultural education and levels of the future doctors' (foreigners') cross-cultural communicative competency. There has been performed the analysis of the categories of the future doctors' (foreigners') cross cultural communicative competency in university education. A diagnostic model of defining and monitoring the level of the international students' cross-cultural communicative competency has been developed.

Keywords: cross-cultural communicative competency, criteria, indices, levels of the future doctors' (foreigners') cross cultural communicative competency, a future doctor, foreign student.

Розгляд проблеми формування міжкультурної комунікативної компетентності студентів-іноземців, які навчаються у нашій країні, пов'язаний із розвитком в сучасному світі глобалізаційних процесів і суперечливим характером діалогу культур, розширенням міграційних процесів, які створили потребу в нових формах міжкультурної й міжетнічної взаємодії, а також необхідністю оптимізації міжнаціональних відносин, потребою у системному осмисленні здатності різних соціокультурних суб'єктів до комунікації та її аналізу як цілісного соціокультурного явища.

Результати аналізу психолого-педагогічних праць свідчать про велику кількість наукових досліджень, присвячених питанням теорії та практики формування компетентності, в т. ч. комунікативної (Н. Бібік, Л. Морська, О. Овчарук, О. Пометун, А. Хуторської, С. Шишов). Проблемі вивчення методологічного забезпечення навчання іноземних студентів присвячено

роботи Т. Дементьєвої, А. Нікітіна, О. Резван, О. Решетової, І. Родіонової, Н. Стеніної, А. К. Тамєєма, Г. Шевчук й ін.

Разом з тим залишається малодослідженою проблема формування комунікативної компетентності майбутніх лікарів-іноземців із огляду на допрофесійну підготовку, з урахуванням вимог глобалізованої сучасної освіти та концептуальних засад підготовки фахівців, викладених у Болонській угоді.

Мета статті – визначити й обґрунтувати критерії, показники і рівні сформованості міжкультурної комунікативної компетентності іноземних студентів-медиків на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та досвіду педагогічної діяльності.

Розглянемо деякі підходи до визначення структури міжкультурної компетенції у вітчизняній та зарубіжній науці, де цей феномен розглядається: з позиції психології й теорії комунікації; з позиції міжнародного бізнесу й менеджменту; з позиції прикладної лінгвістики й теорії викладання іноземних мов. При цьому в дослідженнях зарубіжних науковців володіння умінням вести міжкультурну взаємодію має різні назви, що ускладнює дослідження цього питання.

З позиції психології і теорії комунікації існують різні підходи до визначення структури міжкультурної компетенції. Так, Г. М. Чен і Дж. Староста вважають, що вона має наступні компоненти:

□ *особистісні властивості* – риси, які становлять особистість індивідуума. Вони засновуються на унікальному досвіді проживання людини у рідній культурі й частково відображають спадковість. До них відносяться самосвідомість, уявлення про самого себе (самооцінка), саморозкриття й саморелаксація;

□ *комунікативні вміння* – вербальна і невербальна поведінка та інші вміння, які роблять нас здатними ефективно взаємодіяти з іншими людьми. До них відносяться соціальні вміння, гнучкість, вміння керувати взаємодією;

□ *психологічна адаптація* – здатність на сприйняття іншої культури. Психологічна адаптація тягне за собою комплексний процес, через який ми засвоюємо здатність відповідати іншій культурі. Властивостями цього процесу є фрустрація, стрес, відчуження й невизначеність;

□ *усвідомлення особливостей власної культури*, які впливають на нашу поведінку й мислення. Сюди відносяться соціальні цінності, соціальні норми, соціальні звичаї й соціальні системи [8].

С. Тінг-Тумі визначає такі компоненти міжкультурної компетенції: знання, розуміння важливих концептів міжкультурної комунікації; уважність до власних внутрішніх поглядів, передбаченням та емоціям, і водночас настроїв на пізнання, погляди іншого; комунікативні вміння, ключовими з яких є спостережливність, вміння уважно слухати, самотність особистості й спільний діалог [9].

В. Гудікунс вказує на три компоненти міжкультурної компетенції: мотивація (потреба в передбачливості, потреба уникати почуття хвилювання, потреба підтримувати уявлення про себе, тенденції наближення-віддалення); знання (знання як зібрати інформацію, знання групових відмінностей, знання особистих подібностей, знання альтернативних інтерпретацій); вміння (здатність бути уважним, переносити невизначеність, керувати почуттям хвилювання, адаптувати власну комунікацію, робити правильні передбачення і давати правильні пояснення, здатність до емпатії) [10].

М. Байрам розглядає міжкультурну компетенцію як сукупність п'яти елементів: відношення (допитливість і відкритість, готовність усунути недовіру до іншої культури і довіра до власної); знання (соціальних груп та їх життєдіяльності у власній та іншій культурах і процесів суспільної та індивідуальної взаємодії); вміння інтерпретації і співвідношення (здатність інтерпретувати документ чи подію стосовно іншої культури, зіставити з документом із власної культури); вміння робити відкриття і взаємодіяти (здатність отримати нові знання про чужу культуру і здатність оперувати знаннями, вміннями і відношеннями у реальній практиці міжкультурного спілкування); критичне усвідомлення культури (здатність критично оцінювати перспективи, процеси й продукти своєї та чужої культури [7].

Як бачимо, структура міжкультурної компетенції розглядається по-різному. О. Леонтович, наприклад, вважає міжкультурну компетенцію «конгломератом щонайменше трьох складових: мовної, комунікативної і культурної компетенції. Поєднуючись воедино, вони створюють якісно нове ціле, що відрізняється власними ознаками, відмінними від кожного із компонентів, які розглядаються окремо» [3, с. 49].

При розгляді міжкультурної компетенції як частини іншомовної компетенції важливо відзначити й інші підходи до її аналізу. Так, В. Фурманова аналізує міжкультурну компетенцію за рівнем і фазами формування. Науковець визначає інформаційну, порівняльну, адаптаційну та аплікаційну фази формування цієї компетенції. Інформаційна фаза – це процес інструктування і введення додаткової інформації. Порівняльна фаза передбачає аналіз іншомовної та власної культури, адаптаційна фаза – розуміння іншої культури шляхом узгодження з перформативним настроєм учасника спілкування, проектування іншомовної культури на себе, а аплікаційна фаза – «занурення у культуру» [5, с. 75].

Л. Чумак засвідчує, що в структурі полікультурної вихованості можна визначити три компоненти: спонукально-цільовий, інформаційний та діяльнісний. Перший з них включає уявлення про важливість вияву моральності і толерантності в суспільстві, стійке ціннісне ставлення до людства, батьківщини, оточуючих, до себе, здатність оцінювати власні мотиви і дії навколишніх. Інформаційний компонент передбачає культурологічні й соціальні знання про громадянські, демократичні, національні й моральні цінності, які орієнтують особистість на усвідомлення понять «національна культура», «загальнолюдська культура», «моральні цінності». Діяльнісний компонент спрямований на набуття учнями досвіду відповідних вчинків, формування основних прийомів вирішення проблемних ситуацій [6, с. 7]. І. Зозулею на підставі визначених нею компонентів виокремлено п'ять критеріїв полікультурної вихованості іноземних студентів: когнітивний, комунікативний, мотиваційний, емоційно-ціннісний та діяльнісний. Зазначені критерії встановлені за певними показниками. Показниками полікультурної вихованості іноземних студентів за *когнітивним критерієм*, на думку автора, є: крос-культурна грамотність; правильність і повнота уявлень про Україну, її народ, історію, культуру, традиції, фольклор; знання державних символів України та повага до них; знання про людські взаємини, моральні норми та заборони. *Комунікативний критерій* характеризується такими показниками, як розвиненість навичок діалогічного мовлення, тобто вміння брати участь у розмові згідно із заданою ситуацією спілкування, використовуючи увесь свій мовленнєвий досвід; розвиненість навичок монологічного мовлення, тобто вміння проектувати та створювати мовленнєві висловлювання; уявлення про культуру спілкування та мовлення в українському суспільстві; дотримання правил українського мовленнєвого етикету. Показниками *емоційно-ціннісного* критерію є: позитивне сприйняття культурної розмаїтості й відкритість до української культури; толерантність як визнання й прийняття культури іншого; альтруїзм як система ціннісних орієнтацій особистості; здатність знижувати рівень емоційного реагування на несприятливі фактори міжособистісного спілкування. Показники *діялісного критерію*: позитивна культурна взаємодія у спілкуванні; здатність і готовність іноземних студентів виявляти ініціативу у встановленні міжкультурного контакту з метою досягнення розуміння; здатність і готовність прийняти відповідальність за усунення можливого міжкультурного непорозуміння; вміння виявляти дипломатичність, використання можливостей для культурного діалогу [2, с. 8].

Як вважає Л. Чумак, критеріями та показниками полікультурної вихованості є такі: *мотиваційний* критерій (розвиненість мотиваційної сфери до виявлення моральних якостей, емоційної чуйності у відносинах); *когнітивний* (пізнання та знання змісту моральних норм, правил, стосунків, способів взаємодії між людьми, котрі орієнтують особу у виборі дій; культура міжособистісного спілкування; знання про співвідношення та значущість власної діяльності з процесами, що відбуваються в суспільстві); *поведінковий* (наявність та реалізація умінь і навичок доброзичливих стосунків, тактика й оптимальні способи толерантної поведінки, які забезпечують успішність позитивної взаємодії) [6, с. 7]. Стосовно рівнів полікультурної вихованості, то авторка вказує на три його рівні: активно-творчий (високий), усвідомлено-ситуативний (середній) і репродуктивний (низький) [6, с. 8].

Отже, бачимо, що в науці немає єдиного підходу до визначення критеріїв і показників міжкультурної комунікативної компетентності. Охарактеризуємо власний підхід до цієї проблеми.

Проведений аналіз категорії міжкультурної комунікативної компетентності, генезис проблеми її розвитку, визначення структури цього поняття дали можливість провести аналіз сформованості міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх медиків-іноземців у вітчизняних університетах. Для цього розроблена діагностична модель визначення та моніторингу рівня розвитку міжкультурної комунікативної компетентності студентів, яка включала систему критеріїв, показників і рівнів сформованості цієї компетентності та діагностику її сформованості у студентів-іноземців.

Складність структури міжкультурної комунікативної компетентності зумовила необхідність визначення множинності критеріїв і показників. Серед критеріїв оцінки рівня розвитку міжкультурної комунікативної компетентності нами визначені такі: мовно-культурний, особистісно-мотиваційний, професійно-комунікативний (див. табл. 1).

Таблиця 1

Критерії і показники впливу експериментальної методики на формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх медиків-іноземців

Компоненти	Критерії	Показники
Когнітивний	Мовно-культурний	1. Синтез знань про рідну культуру та культуру іншої країни. 2. Мовно-культурна грамотність. 3. Знання про міжкультурну взаємодію.
Мотиваційно-ціннісний	Особистісно-мотиваційний	1. Толерантність. 2. Емпатія. 3. Мотивованість. 4. Рефлексія.
Комунікативно-діяльнісний	Професійно-комунікативний	1. Комунікативні вміння. 2. Поведінкова гнучкість. 3. Вміння застосовувати фахові знання в умовах професійної комунікації з представниками інших культур.

У результаті було визначено чотири рівні розвитку міжкультурної комунікативної компетентності за сукупністю критеріїв та показників з позицій системного підходу.

Високий рівень сформованості міжкультурної компетентності майбутніх лікарів-іноземців: студенти вільно володіють українською мовою (тобто мають великий словниковий запас і навички оперування всіма граматичними мовними формами), не мають ускладнень у різних ситуаціях спілкування з місцевими жителями – носіями мови, на високому рівні володіють навичками перекладу з рідної мови українською і навпаки, розуміють подробиці текстів, повідомлення по радіо і телебаченню, вміють читати і розуміти тексти загального характеру і спеціалізовані, а також газети, вміють заповнювати форми документів, складати списки, писати листи, описувати життєві події, оцінювати події, факти, представляти результати виконаних проєктів, тобто володіти письмовою й усною українською мовою.

Достатній рівень сформованості міжкультурної компетентності: студенти уміють читати тексти різних жанрів (ознайомлювальне, оглядове, пошукове читання), що включає у себе володіння всіма видами роботи з текстом: розуміти зміст подробиць тексту, вміти виокремлювати необхідну інформацію з аудіотекстів, побудованих на відомому мовному матеріалі, складати план тексту, таблицю фактів, згрупувати їх за прослуханим, вибирати лише ті речення, які зустрічалися в тексті; розташовувати речення за порядку, як вони звучали в тексті, із запропонованих речень вибрати одне, що передає основний зміст тексту, завершити початі речення, визначити зміст основних частин; здійснювати перехресний вибір, зіставляти головне речення з підрядним, розділити прослуханий текст на частини і дати назву кожній з них, переказати, описати явища (місце дії, предмети, героїв) у прослуханому тексті, відповісти на запитання за прочитаним, розташувати речення за порядком, як вони слідували в прочитаному тексті, дати заголовок текстові, розділити текст на частини, дати назву кожній з

них, скласти план прочитаного тексту, знайти відповіді на питання у тексті, скласти речення з підкреслених фрагментів (тобто для визначеного абзацу або частини тексту), скласти вислів з певних фрагментів прочитаного тексту (зокрема, переказ тексту від першої особи (дійових осіб, від імені автора і т. д.), вибрати з прочитаного тексту ключові слова, словосполучення чи вирази і за допомогою цих слів переказати текст; в галузі граматики: використовувати достатню кількість граматичних форм і мовних зворотів; також студенти можуть орієнтуватися в ситуаціях щоденного спілкування, вести бесіду, дискутувати, обговорювати проблеми українською мовою, розповідати про себе, писати міні-твори, тобто на достатньому рівні володіти українською мовою і зазнавати незначних труднощів у спілкуванні з її носіями.

Середній рівень сформованості міжкультурної компетентності: студенти володіють достатнім лексичним запасом, щоб розуміти зміст прочитаних текстів, можуть скласти короткий і розгорнутий перекази, відповісти на питання за текстом, але відчують труднощі у застосуванні складніших видів аудіювання, в читанні автентичних текстів різних жанрів із врахуванням ознайомлювального, пошукового, оглядового читання, у них викликають певні ускладнення в зв'язному монологічному мовленні через недостатнє володіння граматичними формами й іншомовними зворотами, основною формою спілкування є діалог, студенти слабо володіють навичками писемної мови, відчують ускладнення у написанні словникових диктантів, мають серйозні труднощі у спілкуванні з носіями української мови.

Низький рівень сформованості міжкультурної компетентності: студенти мають невеликий словниковий запас і труднощі у використанні граматичних іншомовних конструкцій, через що на низькому рівні володіють навичками читання, переказу, усної та писемної української мови, не розуміють мовлення її носіїв.

Таким чином, у вітчизняній і зарубіжній науці існують різні підходи до визначення структури міжкультурної компетенції, однак більшість вчених визначають три групи складових міжкультурної компетенції: афективні, когнітивні і конативні. Вони й узяті за основу обґрунтування авторського підходу до визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості в іноземних студентів-медиків міжкультурної комунікативної компетентності та розробки методики її діагностики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Е. В. Различие подходов к определению структуры межкультурной компетенции в российской и зарубежной науке / Е. В. Волкова. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.rusnaka.com/15_NPN_Philologia/7_138206.doc.htm
2. Зозуля І. Є. Полікультурне виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / І. Є. Зозуля. – Вінниця, 2012. – 21 с.
3. Леонтович О. А. Русские и американцы: парадоксы межкультурного общения: монография / О. А. Леонтович. – М.: Гнозис, 2005. – 352 с.
4. Маслак Л. П. Педагогічні умови формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів радіоінженерних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л. П. Маслак. – Житомир, 2010. – 20 с.
5. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам / В. П. Фурманова. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 1993. – 122 с.
6. Чумак Л. В. Полікультурне виховання учнів середніх (5–8) класів в умовах родинно-шкільного освітнього простору: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Л. В. Чумак. – Тернопіль, 2011. – 20 с.
7. Вуган М. Teaching and assessing intercultural communicative competence. Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
8. Chen G.-M., Starosta W. J. Foundations of Intercultural Communication, 2nd edn. Lanham, MD: University Press of America, 2005.
9. Ting-Toomey S. Communicating across Cultures. New York: The Guilford Press, 1999.
10. Gudykunst W. B. Bridging Differences: Effective Intergroup Communication, 4th edn. London: Sage, 2004.